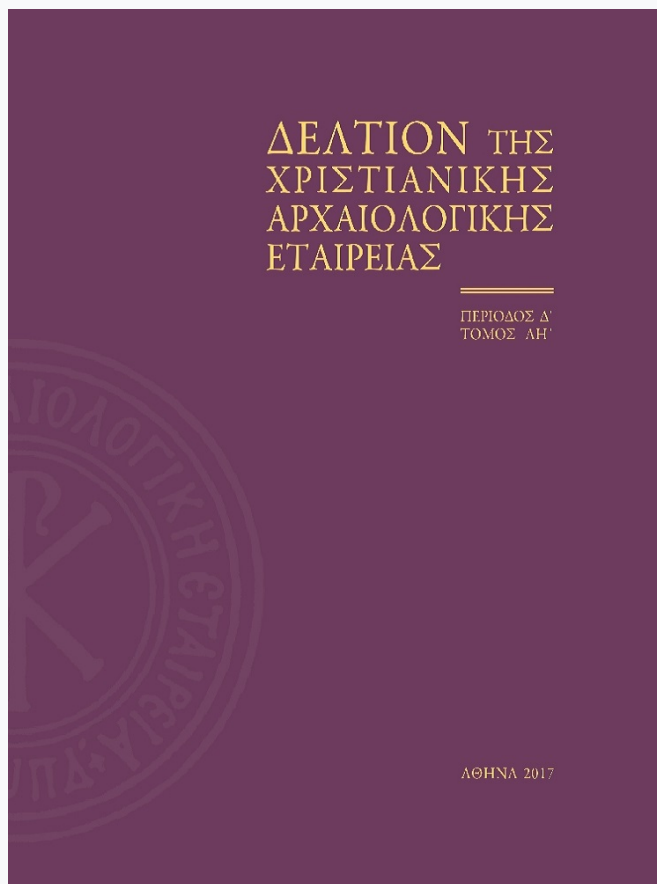

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 38 (2017)

Δελτίον ΧΑΕ 38 (2017), Περίοδος Δ'

Πρωτοσελιδα

(ΧΑΕ) ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ (ΧΑΕ). (2017). Πρωτοσελιδα. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 38, I-XII. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/deltion/article/view/14185>

© ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Έδρα: Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο,
Βασ. Σοφίας 22, Αθήνα 106 75
e-mail: chae1884@gmail.com
www.chae.gr
ISSN 1105-5758

Το Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας
εκδίδεται και ηλεκτρονικά:
<http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/deltion>
e-ISSN 2241-2190

Το Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας
είναι πιστοποιημένο στην ERIH PLUS από το 2008.

Υπεύθυνοι έκδοσης του τόμου ΛΗ΄ (2017)
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΝΤΩΝΑΡΑΣ
ΜΑΡΙΑ ΚΑΖΑΝΑΚΗ-ΛΑΠΠΑ
ΣΟΦΙΑ ΚΑΛΟΠΙΣΗ-BERTH
ΙΩΑΝΝΑ ΜΠΙΘΑ

Σχεδιασμός εξωφύλλου
ΣΩΤΗΡΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ

Φιλολογική και εκδοτική επιμέλεια
ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΠΟΥΛΗΣ

Καλλιτεχνική επιμέλεια
ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΠΟΥΛΗΣ
ΙΩΑΝΝΑ ΜΠΙΘΑ

Έλεγχος αγγλικών κειμένων
DEBORAH KAZAZIS

Γραμματειακή υποστήριξη
ΙΩΑΝΝΑ ΜΠΑΛΛΑ

Παραγωγή
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΙΠΝΙΑ
ΑΝΤΩΝΗΣ ΕΥΑΓ. ΜΠΟΥΛΟΥΚΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

© THE CHRISTIAN ARCHAEOLOGICAL SOCIETY
Head office: Byzantine and Christian Museum,
22 Vass. Sophias, GR-106 75 Athens
e-mail: chae1884@gmail.com
www.chae.gr
ISSN 1105-5758

The *Deltion of the Christian Archaeological Society*
is also published on line:
<http://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/deltion>
e-ISSN 2241-2190

The *Deltion of the Christian Archaeological Society*
has been indexed in ERIH PLUS since 2008.

Editors of the volume 38 (2017)
ANASTASSIOS ANTONARAS
MARIA KAZANAKI-LAPPA
SOPHIA KALOPISSI-VERTI
IOANNA BITHA

Cover design
SOTIRIS PAPADIMAS

Editing and proofreading
SOCRATIS POULIS

Art editing
SOCRATIS POULIS
IOANNA BITHA

Editing of English texts
DEBORAH KAZAZIS

Secretarial support
IOANNA BALLA

Production
GRAPHIC ARTS
ANTONIS EVAG. BOULOUCOS & COM. S.A.

Με την ευγενική υποστήριξη:
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

With the kind support of:
MINISTRY OF CULTURE AND SPORTS

ΔΕΛΤΙΟΝ
ΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ' ΤΟΜΟΣ ΛΗ'
2017

**DELTAION
OF THE
CHRISTIAN
ARCHAEOLOGICAL SOCIETY**

SERIES 4 VOLUME 38
2017

ATHENS 2017

**ΔΕΛΤΙΟΝ
ΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ**

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ' ΤΟΜΟΣ ΛΗ'
2017

ΑΘΗΝΑ 2017

EDITORIAL BOARD

DEMETRIOS ATHANASOULIS
ANASTASSIOS ANTONARAS
OLGA VASSI
MARIA KAZANAKI-LAPPA
SOPHIA KALOPISSI-VERTI
ANGELIKI KATSIOTI
STAVROS MAMALOUKOS
IOANNA BITHA
GEORGIOS PALLIS
MARIA PANAYOTIDI-KESISOGLOU
MILTADIS POLYVIU

INTERNATIONAL EDITORIAL ADVISORY BOARD

PANAYOTIS L. VOCOTOPOULOS, Academy of Athens
ANTHONY CUTLER, University of Pennsylvania
RAFFAELLA FARIOLI-CAMPANATI, Università degli Studi di Bologna
NANCY PATTERSON ŠEVČENKO, Independent scholar
JEAN-PIERRE SODINI, Université Paris I, Panthéon-Sorbonne
MARICA ŠUPUT, University of Belgrade

EDITORS OF THE VOLUME 38 (2017)

ANASTASSIOS ANTONARAS
SOPHIA KALOPISSI-VERTI
MARIA KAZANAKI-LAPPA
IOANNA BITHA

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΝΤΩΝΑΡΑΣ

ΟΛΓΑ ΒΑΣΣΗ

ΜΑΡΙΑ ΚΑΖΑΝΑΚΗ-ΛΑΠΠΑ

ΣΟΦΙΑ ΚΑΛΟΠΙΣΗ-ΒΕΡΤΗ

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΑΤΣΙΩΤΗ

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΑΜΑΛΟΥΚΟΣ

ΙΩΑΝΝΑ ΜΠΙΘΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΛΛΗΣ

ΜΑΡΙΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ-ΚΕΣΙΣΟΓΛΟΥ

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΠΟΛΥΒΙΟΥ

ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Α. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ, Ακαδημία Αθηνών

ANTHONY CUTLER, University of Pennsylvania

RAFFAELLA FARIOLI-CAMPANATI, Università degli Studi di Bologna

NANCY PATTERSON ŠEVČENKO, Ανεξάρτητη ερευνήτρια

JEAN-PIERRE SODINI, Université Paris I, Panthéon-Sorbonne

MARICA ŠUPUT, Πανεπιστήμιο Βελιγραδίου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΕΚΔΟΣΗΣ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΛΗ΄ (2017)

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΝΤΩΝΑΡΑΣ

ΣΟΦΙΑ ΚΑΛΟΠΙΣΗ-ΒΕΡΤΗ

ΜΑΡΙΑ ΚΑΖΑΝΑΚΗ-ΛΑΠΠΑ

ΙΩΑΝΝΑ ΜΠΙΘΑ

INTRODUCTORY NOTE

Nearly 30 years have passed since the last change to the form and cover of the *Deltion of the Christian Archaeological Society (DChAE)* [vol. 13 (1985-1986), Athens 1988], which gave a new impetus to the quality of the journal of the Christian Archaeological Society. Since then, 25 volumes have been published. With this year's 38th volume, following contemporary specifications, we are inaugurating a second change in the fourth series.

In light of the importance today of the most faithful possible presentation of visual material, the Administrative Board and the Editorial Committee are undertaking a renewal of the journal, which will henceforth include color photographs, like most contemporary art periodicals. This change is being marked by the journal's new cover design.

Despite adverse economic conditions, and thanks to the effort of each Board and the labor of the members of each successive Editorial Committee, the *Deltion* has continued to be published regularly each year since 2000, and it has become internationally recognized as one of the most prestigious and specialized journals in the field of Byzantine and post-Byzantine archaeology and art. Since 2011, it has also been available on line with free access (except for the two preceding years) to the scholarly and general public.

The *Deltion* primarily includes articles in Greek, since it relies on studies by the large and very active Greek scholarly community. However, thanks to its short abstracts and long foreign-language comprehensive summaries, mostly in English, as well as to contributions by scholars from Europe, America and elsewhere, it has been established as a reference tool in the international scientific community.

We hope that this latest change and renewed appearance of the *Deltion* will contribute to the study and promotion of the importance of Byzantine and post-Byzantine archaeology and art among the scholarly and general public.

On behalf of the Administrative Board and the Editorial Committee,

The President of ChAE
Sophia Kalopissi-Verti
Professor Emerita
*National and Kapodistrian
University of Athens*

The Secretary General of ChAE
Maria Panayotidi-Kesisoglou
Professor Emerita
*National and Kapodistrian
University of Athens*

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Έχουν περάσει σχεδόν 30 χρόνια από την τελευταία αλλαγή στο σχήμα και στο εξώφυλλο του *Δελτίου της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας (ΔΧΑΕ)* [τόμος ΙΓ' (1985-1986), Αθήνα 1988], η οποία έδωσε νέα ώθηση στην ποιότητα του περιοδικού της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας. Από τότε κυκλοφόρησαν 25 τόμοι. Με τον φετινό ΛΗ' τόμο, ακολουθώντας τις σύγχρονες προδιαγραφές, εγκαινιάζουμε μια δεύτερη αλλαγή στην Δ' περίοδο.

Με γνώμονα τη σημασία που έχει στις μέρες μας η όσο το δυνατόν πιο πιστή παρουσίαση του εικαστικού υλικού, το Διοικητικό Συμβούλιο και η Εκδοτική Επιτροπή επιχειρούν την ανανέωση του περιοδικού που θα συμπεριλαμβάνει στο εξής και έγχρωμες φωτογραφίες, όπως τα περισσότερα σύγχρονα περιοδικά τέχνης. Η αλλαγή σηματοδοτείται και με νέα σχεδίαση του εξωφύλλου.

Παρά τις αντίξοες οικονομικές συνθήκες και χάρη στη μεγάλη προσπάθεια του εκάστοτε Διοικητικού Συμβουλίου και τον μόχθο των μελών της εκάστοτε Εκδοτικής Επιτροπής, το *Δελτίον* εξακολουθεί να κυκλοφορεί, από το 2000, τακτικά κάθε χρόνο και έχει διεθνώς αναγνωριστεί ως ένα από τα πιο έγκριτα και εξειδικευμένα περιοδικά στον τομέα της βυζαντινής και μεταβυζαντινής αρχαιολογίας και τέχνης. Από το 2011 μάλιστα αναρτάται και σε ηλεκτρονική μορφή με ελεύθερη πρόσβαση, πλην των δύο τελευταίων ετών, στο επιστημονικό και ευρύτερο κοινό.

Το *Δελτίον* περιλαμβάνει κατά κύριο λόγο άρθρα στα ελληνικά, αφού στηρίζεται στις μελέτες του πολυπληθούς και εξαιρετικά δραστήριου ελληνικού επιστημονικού κοινού. Χάρη όμως στις σύντομες και εκτενείς περιεκτικές ξενόγλωσσες περιλήψεις αλλά και στις συμβολές επιστημόνων από την Ευρώπη, την Αμερική κ.α. έχει καθιερωθεί ως εργαλείο αναφοράς και στη διεθνή επιστημονική κοινότητα.

Η νέα αλλαγή και ανανεωμένη εμφάνιση του *Δελτίου* ελπίζουμε ότι θα συμβάλει στη μελέτη και στην προβολή της σημασίας της βυζαντινής και μεταβυζαντινής αρχαιολογίας και τέχνης στο επιστημονικό και ευρύτερο κοινό.

Εκ μέρους του Διοικητικού Συμβουλίου και της Εκδοτικής Επιτροπής,

Η Πρόεδρος της ΧΑΕ
Σοφία Καλοπίση-Βέρτη
Ομότιμη Καθηγήτρια
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η Γενική Γραμματέας της ΧΑΕ
Μαρία Παναγιωτίδη-Κεσίσογλου
Ομότιμη Καθηγήτρια
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών